

АНАЛІЗ РИНКУ САНАТОРНО-КУРОРТНИХ ПОСЛУГ У СИСТЕМІ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

Н. Ступень, д. е. н.

ORCID ID: 0000-0003-1238-4016

НУ «Львівська політехніка»

М. Ступень, д. е. н.

ORCID ID: 0000-0002-7599-8261

З. Рижок, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0003-0733-5658

О. Ступень, к. е. н.

ORCID ID: 0000-0001-6702-0987

Львівський національний аграрний університет

<https://doi.org/110.31734/economics2020.27.141>

Ступень Н., Ступень М., Рижок З., Ступень О. Аналіз ринку санаторно-курортних послуг у системі туристичної діяльності в Україні

Проаналізовано стан курортно-рекреаційної галузі, встановлено залежність впливу соціально-економічних чинників на її розвиток на національному ринку надання туристичних послуг. Подано загальну характеристику спеціалізованих туристично-рекреаційних засобів розміщування в Україні станом на 2018 рік. Для проведення аналізу залежності вітчизняної курортно-рекреаційної галузі від різноманітних соціальних та економічних чинників відібрано сукупність факторних значень, що потенційно становлять вплив на стан і розвиток цього ринку. Серед основних показників оцінки чинників найбільше впливають на курортно-рекреаційну галузь загальна вартість перебування усіх розміщених осіб протягом року, кількість розміщених відпочивальників, кількість курортно-рекреаційних спеціалізованих засобів розміщування, захворюваність населення, чисельність економічно активного населення, середньомісячна заробітна плата, валовий регіональний продукт. За допомогою кореляційно-регресійного аналізу визначено залежність між показниками, що характеризують чинники розвитку курортно-рекреаційної галузі, та обсягами доходу від наданих послуг курортно-рекреаційними спеціалізованими засобами розміщування у регіонах України. Найтісніший зв'язок із-поміж аналізованих чинників спостерігаємо між доходом від наданих послуг курортно-рекреаційними спеціалізованими засобами розміщування та вартістю перебування розміщених. Проведений аналіз функціонування курортно-рекреаційної галузі засвідчив нерівномірність розподілу попиту на курортно-туристичні послуги на національному ринку. Досліджено, що у найближчий період та в довгостроковій перспективі варто очікувати розвитку курортно-рекреаційної галузі із середньорічною динамікою у 2–3 %.

Ключові слова: курортно-рекреаційна галузь, санаторно-курортні послуги, туристична діяльність, туристично-рекреаційні засоби розміщування, кореляційно-регресійний аналіз.

Stupen N., Stupen M., Ryzhok Z., Stupen O. Analysis of the market of sanatorium and resort services in the system of tourist activity in Ukraine

The study analyzes the state of the resort and recreational industry, established the dependence of the impact of socio-economic factors on its development in the national market of tourist services. The general characteristic of specialized tourist and recreational means of accommodation in Ukraine as of 2018 is given. To analyze the dependence of the domestic resort and recreational industry on various social and economic factors, a set of factor values that potentially affect the state and development of this market was selected. Among the main indicators of factor assessment, it is established that the total cost of stay of all accommodated persons during the year, the number of accommodated vacationers, the number of resort and recreational specialized accommodation, morbidity, number of economically active population, average monthly wages, gross regional product. Using correlation and regression analysis, the relationship between the indicators that characterize the factors of development of the resort and recreational industry and the amount of income from services provided by resort and recreational accommodation in the regions of Ukraine. The closest connection between the analyzed factors is observed between the income from the services provided by resort and recreational specialized accommodation facilities and the cost of accommodation. The analysis of the functioning of the resort and recreational industry showed the uneven distribution of demand for resort and tourist services in the national market. It is investigated that in the near future and in the long run we should expect the development of the resort and recreational industry with an average annual dynamic of 2–3 %.

Key words: resort-recreational branch, sanatorium-resort services, tourist activity, tourist-recreational means of accommodation, correlation-regression analysis.

Постановка проблеми. Ринок санаторно-курортних послуг в Україні володіє значним потенціалом, розкрити який повністю неможливо без чіткого державного регулювання та розроблення науково обґрунтованих стратегій розвитку санаторно-курортної галузі на території нашої країни. Так, на сьогодні наявна низка економічних, екологічних та соціальних проблем за умови збалансованого підходу передбачає істотні шанси для України перетворитись на туристично привабливу державу [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінці стану розвитку туристичної діяльності, у тому числі санаторно-курортних закладів, присвячено праці Н. М. Борулько [1], Ю. Б. Забалдіної [2], В. В. Лебедевої [4], А. Г. Охріменко [5], І. О. Федорова [7]. З аналізу їхніх досліджень

можна дійти висновку, що статистичні спостереження за тенденціями функціонування санаторно-курортного комплексу потребують оновлення, корегування та визначення впливу економічних і соціальних чинників на їхній розвиток.

Постановка завдання. Ми ставили завдання проаналізувати стан курортно-рекреаційної галузі, встановити залежність впливу соціально-економічних чинників на її розвиток на національному ринку надання туристичних послуг.

Виклад основного матеріалу. Особливість сучасного вітчизняного ринку курортно-туристичних послуг залежить не лише від специфіки ринкових та ємнісних показників (табл. 1), а й від специфічних чинників, які впливають на вибір споживачів цих послуг.

Таблиця 1

Загальна характеристика спеціалізованих туристично-рекреаційних засобів розміщування в Україні у 2018 році

Показник	Кількість, од.	Із них		Кількість розміщених, осіб	Доходи від наданих послуг, тис. грн	Операційні витрати, тис. грн
		цілорічні	сезонні			
Спеціалізовані засоби розміщування, всього	1722	440	1282	1507684	3392306,2	3372514,0
з них санаторії	172	152	20	428503	1957103,6	1906708,6
дитячі санаторії	107	98	9	112 463	150839,9	143250,3
пансіонати з лікуванням	12	9	3	15 632	56562,3	51709,3
дитячі заклади оздоровлення цілорічної дії, дитячі центри	17	17	-	39 763	186215,4	191189,9
санаторії-профілакторії	63	58	5	65947	213973,9	314665,3
бальнеологічні лікарні, грязелікарні, бальнеогрязелікарні (у тому числі дитячі)	3	3	-	3323	21594,5	19861,3
будинки відпочинку	11	2	9	8559	16353,4	15978,6
пансіонати відпочинку	62	11	51	65956	154480,5	151074,4
бази відпочинку, інші заклади відпочинку (крім турбаз)	1265	87	1178	762882	629963,3	574456,4
оздоровчі заклади 1-2-денного перебування	10	3	7	4656	5219,4	3619,9

Історично на території нашої країни курортно-рекреаційна галузь асоціюється зі соціальною функцією держави, тому, зважаючи на відносно низький рівень доходів населення, для українського туриста особливе значення мають економічні чинники вибору курортно-туристичних послуг (табл. 2). Разом з економічними чинниками (рівнем доходів, вартістю послуг, структурою сімейного бюджету) вирішальну роль можуть відігравати соціальні (чисельність населення, ментальність, культура відпочинку), функціональні (захворюваність, потреба в послугах) та інфраструктурні (засоби розміщування, обслуговуючі об'єкти, клімат, рекреаційні ресурси).

Для проведення аналізу залежності вітчизняної курортно-рекреаційної галузі від різно-

манітних чинників відібрано сукупність факторних значень, що потенційно впливають на стан і розвиток цього ринку.

Серед основних показників оцінки чинників, які, на нашу думку, найбільше впливають на курортно-рекреаційну галузь, розглянуто: загальну вартість перебування усіх розміщених осіб протягом року; кількість розміщених відпочивальників; кількість курортно-рекреаційних спеціалізованих засобів розміщування, що ілюструє інфраструктурне забезпечення галузі; захворюваність населення; чисельність економічно активного населення; середньомісячна заробітна плата; валовий регіональний продукт (табл. 3) [6].

Таблиця 2

Основні чинники розвитку курортно-рекреаційної галузі за регіонами України, 2018 р.

Регіон / область	Кількість спеціалізованих засобів розміщування, од.	Кількість розміщених, осіб	Загальна вартість перебування всіх розміщених осіб у спеціалізованих засобах розміщування, тис. грн	Економічно активне населення, тис. осіб	Середньомісячна заробітна плата, грн	Чисельність населення, тис. осіб	Захворюваність населення, тис. осіб	Валовий регіональний продукт, млн грн
Вінницька	20	50783	341170	729,8	4189	1596,3	1098	62805
Волинська	76	28434	58537	431,8	4047	1041,8	734	34540
Донецька	80	50396	168929	871,3	5989	4254,6	1056	117082
Житомирська	13	13839	69299	571,3	4000	1244,0	818	40154
Закарпатська	45	64900	317894	561,8	4298	1259,0	767	27823
Запорізька	262	207420	434932	816,3	5080	1746,6	1087	87369
Івано-Франківська	30	36394	124091	610,4	4202	1381,1	1192	46404
Київська	62	45047	184478	789,8	5229	1733,3	1292	105903
Кіровоградська	22	12055	33073	428,8	3974	969,5	630	41792
Львівська	56	111395	600306	1134,9	4559	2534,1	2005	94027
Миколаївська	187	119797	165050	551,4	4887	1154,2	774	50123
Одеська	351	236337	733510	1073,1	4809	2388,4	1632	105946
Полтавська	33	61390	280393	653,0	4621	1432,9	834	96155
Рівненська	13	14505	50459	530,5	4364	1162,3	881	34723
Сумська	20	11977	34476	527,3	4131	1108,9	604	40362
Тернопільська	11	8494	39963	460,4	3695	1062,4	725	25883
Харківська	64	37673	147829	1321,2	4448	2709,9	1861	129462
Херсонська	148	106283	251990	496,9	4046	1059,0	577	32312
Хмельницька	17	13509	63759	563,1	4043	1289,8	843	41622
Черкаська	44	20659	58513	577,3	4148	1237,1	842	52673
Чернівецька	7	3027	19036	411,8	3828	909,0	583	18562
Чернігівська	18	6489	23271	478,7	4002	1039,2	749	38075
Україна	1722	1507684	4667828	17955,1	5183	42672,5	27361	2034438

Дохід від наданих послуг курортно-рекреаційними спеціалізованими засобами розміщування

Регіон	Рік				
	2011	2016	2017	2018	2018 до 2011, %
Вінницька	172372	240730	216518	247328	125,6
Волинська	36821	47448	35047	39014	95,2
Донецька	222353	112440	121427	102755	54,6
Житомирська	32856	41680	35413	42411	107,8
Закарпатська	206257	288222	276854	338587	134,2
Запорізька	242118	253118	258318	357187	106,7
Івано-Франківська	18487	39966	38249	43543	206,9
Київська	737424	51006	59746	75488	8,1
Кіровоградська	8150	14273	14885	14800	182,6
Львівська	749046	690912	542615	570707	72,4
Миколаївська	96087	135573	121660	145139	126,6
Одеська	310925	391686	392351	495444	126,2
Полтавська	215761	190837	193692	230853	89,8
Рівненська	34010	46507	27531	37192	80,9
Сумська	16130	16366	13291	17965	82,4
Тернопільська	22005	36122	17497	18045	79,5
Харківська	93478	122901	94545	81800	101,1
Херсонська	114675	131384	192924	269029	168,2
Хмельницька	42856	50381	20134	18825	47,0
Черкаська	19041	28577	21973	22584	115,4
Чернівецька	9411	3006	4276	4371	45,4
Чернігівська	16167	3607	4767	4588	29,5
Україна	6919832	3174076	2947931	3392306	42,6

Таблиця 4

Значення коефіцієнтів регресії впливу чинників на дохід від наданих послуг курортно-рекреаційними спеціалізованими засобами розміщування, 2018 р.

Показник	Значення коефіцієнтів для лінійного рівняння		Коефіцієнт кореляції	Коефіцієнт детермінації
	<i>a</i>	<i>b</i>		
Кількість курортно-рекреаційних спеціалізованих засобів розміщування	1148,2	56605	0,62	0,38
Кількість розміщених	1,7069	32756	0,73	0,53
Загальна вартість перебування всіх розміщених осіб протягом року	0,8231	-17999	0,96	0,93
Чисельність економічно активного населення	175,22	9851,3	0,37	0,14
Середньомісячна заробітна плата	16,659	59094	0,1	0,01
Чисельність населення	46,798	55812	0,25	0,06
Захворюваність населення	79,293	48911	0,32	0,10
Валовий регіональний продукт	0,1497	123511	0,1	0,01

Як результативний показник, що найбільше характеризує ефективність функціонування галузі, взято дохід від наданих послуг курортно-рекреаційними спеціалізованими засобами розміщування.

За допомогою кореляційно-регресійного аналізу встановлено залежність між показниками, що характеризують чинники розвитку курортно-

рекреаційної галузі, та обсягами доходу від наданих послуг курортно-рекреаційними спеціалізованими засобами розміщування в регіонах України [3], що описана лінійним рівнянням:

$$y = ax + b, \quad (1)$$

де y – дохід від наданих послуг курортно-рекреаційними спеціалізованими засобами розмі-

щування, тис. грн; x – показники чинників розвитку курортно-рекреаційної галузі; a , b – сталі коефіцієнти, (табл. 4).

Отже, найтісніший зв'язок із-поміж аналізованих чинників спостерігаємо між доходом від наданих послуг курортно-рекреаційними спеціалізованими засобами розміщування та вартістю перебування розміщених. Згідно з даними лінійної регресії коефіцієнт кореляції Пірсона (0,96) демонструє сильний зв'язок і пряму залежність між ними. Коефіцієнт детермінації (0,93) свідчить, що 93 % випадків усіх змін доходу зумовлено саме зміною обсягів послуг.

Для детального аналізу впливу наведених чинників на розвиток курортно-рекреаційної галузі побудовано лінійну множинну регресійну модель. Її результати вказують на існування дуже тісного зв'язку між факторними та результативною ознаками (коефіцієнт множинної кореляції $R = 0,98$). Одержане рівняння регресії має вигляд:

$$Y = 21789,1664 - 0,9041 X_1 + 1,4001 X_2 - 987,9129 X_3 + 1615,5283 X_4 + 1859,1863 X_5, \quad (2)$$

де Y – дохід від наданих послуг курортно-рекреаційними спеціалізованими засобами розміщування; X_1 – загальна вартість перебування всіх розміщених осіб протягом року; X_2 – кількість розміщених; X_3 – кількість курортно-рекреаційних спеціалізованих засобів розміщування; X_4 – чисельність економічно активного населення; X_5 – захворюваність населення.

Значення коефіцієнта детермінації ($R^2 = 0,96$) свідчить, що 96,0 % варіації залежної змінної зумовлено введеними в кореляційну модель чинниками, а решта – іншими неврахованими. Цю гіпотезу перевіряли за допомогою F -статистики розподілу Фішера. Оскільки фактичне значення $F > F_{кр}$, то коефіцієнт детермінації статистично значущий і рівняння регресії статистично надійне. Визначення впливу вказаних чинників на ефективність функціонування та розвитку туристично-рекреаційної галузі дає змогу відповідно реагувати системі управління. Так, використовуючи рівняння залежності результативного і факторних показників, можна цілеспрямовано прогнозувати розвиток національної курортно-рекреаційної галузі в ході стратегічного управління функціонуванням вказаної сфери.

В умовах, що склалися, коли, з одного боку, є передумови для зростання внутрішнього ринку курортно-туристичних послуг, а з іншого – відбувається погіршення економічної ситуації та зниження рівня життя населення, варто очікувати посилення впливу першого чинника, що зумовлено визначеним на національному рівні перспек-

тивним напрямом розвитку туризму та всієї рекреаційної галузі. У найближчий період та в довгостроковій перспективі варто очікувати розвиток курортно-рекреаційної галузі зі середньорічною динамікою у 2–3 %.

Висновки. Аналіз функціонування курортно-рекреаційної галузі засвідчив нерівномірність розподілу попиту на курортно-туристичні послуги на національному ринку. Значення туристично-рекреаційного комплексу не викликає жодних сумнівів. Україна має всі передумови для успішного розвитку цієї галузі: багатолітні звичаї й традиції, масштаб інфраструктури, унікальні природно-кліматичні умови – потрібно лише створити умови для розвитку нормативно-правового забезпечення, сприяння створенню довгострокових програм розвитку та спрощення процесів залучення інвестицій для розширення можливостей галузі.

З урахуванням проведеного аналізу та отриманих даних щодо впливу соціально-економічних чинників розвитку курортно-рекреаційної галузі на її ефективність визначено, що планування господарської діяльності та розроблення напрямів сталого розвитку рекреаційних територій повинні ґрунтуватися на пріоритетних стратегічних завданнях з урахуванням природно-ресурсного потенціалу та інфраструктурного забезпечення.

Бібліографічний список

1. Борулько Н. М. Сучасний стан та перспективи розвитку санаторно-курортного комплексу України. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2014. № 8. С. 10–15.
2. Забалдіна Ю. Б. Економічна діагностика та прогнозування розвитку регіонального ринку туристичних послуг: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2006. 20 с.
3. Колективні засоби розміщування в Україні у 2018 році: статистичний бюлетень / Державна служба статистики України; за ред. О. О. Кармазіної. Київ: Держстат, 2019. 200 с.
4. Лебедева В. В. Стратегія розвитку підприємств санаторно-курортного комплексу: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Одеса, 2011. 18 с.
5. Охріменко А. Г. Удосконалення територіальної організації рекреаційного комплексу Подільського регіону: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Київ, 2001. 18 с.
6. Статистичний щорічник України за 2018 рік: статистичний збірник / Державна служба статистики України; за ред. І. Є. Вернера. Київ: Держстат, 2019. 611 с.
7. Федоров І. О. Оцінка ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств санаторно-курортного комплексу: автореф. дис. ... канд. екон. наук. Суми, 2002. 19 с.

Стаття надійшла 27.06.2020